

Методичні матеріали до вивчення модуля 1 ТЕЗ

“Сигнали електрозв'язку”

Укладачі Іващенко П.В.
Дирда В.Ю.

ЗМІСТ

1. Інформаційний лист до вивчення модуля 1	2
2. Індивідуальні завдання до модуля 1	4
3. Довідковий матеріал до вивчення модуля 1	5
3.1. Математичний опис випадкових величин і випадкових процесів	5
3.2. Найпоширеніші розподіли ймовірностей	6
3.3. Модульовані сигнали	8
3.4. Коди ліній у цифрових системах передавання	9

1. Інформаційний лист до вивчення модуля 1

Характеристика модуля: лекції – 32 ч., лабораторні заняття – 8 ч., індивідуальні завдання – 10 ч., самостійна робота – 20 ч., контрольні заходи (здача модуля) – 4 ч.

Теми модуля:

Тема 1.2. Випадкові сигнали і їхній математичний опис [1, 3.6], [2, 2.1–2.4], [3, 2.5–2.8], [4, ЛР 1.1, ЛР 1.2];

Тема 1.3. Сигнали аналогових модуляцій [1, 4.1–4.3], [3, 3.1–3.4], [4, ЛР 1.4];

Тема 1.3. Сигнали цифрових модуляцій [1, 4.4], [3, 3.5, 6.9], [4, ЛР 1.5];

Тема 1.4. Модульовані сигнали при негармонічних переносниках [1, 4.5–4.6], [3, 3.6].

Індивідуальні завдання:

ІЗ 1.1 Опис і розрахунки характеристик випадкових сигналів;

ІЗ 1.2 Опис і розрахунки характеристик сигналів цифрових модуляцій.

Здача модуля – 9 і 10 тижні 1-го семестру.

1. Екзамен з модуля проводиться в письмовій формі з наступною співбесідою.
2. У білеті 5 питань – теоретичне, схемне і три задачі за темами модуля, повна відповідь на кожне питання або рішення задачі оцінюється в 20 балів.
3. Модуль вважається зданим за умови одержання не менш 60 балів.

Основна література до модуля 1

1. **Стеглов В.К., Беркман Л.Н.** Теорія електричного зв'язку: Підручник для студентів ВУЗів. За ред. В.К. Стеглова – К.: Техніка, 2006.
2. **Теория передачи сигналов:** Учебник для вузов / А.Г. Зюко и др. – М.: Радио и связь, 1986.
3. **Панфілов І.П., Дирда В.Ю., Капацін А.В.** Теорія електричного зв'язку: Підручник для студентів ВУЗів 1-го та 2-го рівнів акредитації. – К.: Техніка, 1998.
4. **Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з дисципліни “Теорія електричного зв'язку”.** Перша частина / Іващенко П.В. та ін. - Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2004.
5. **Довідковий матеріал** до модуля 1 (наведений нижче).

Перелік екзаменаційних питань по модулі 1

1. Теоретичні, що потребують відповідних викладок

1. Дати визначення функції кореляції випадкового процесу (ВП) $K_X(\tau)$. Показати, що у стаціонарного ергодичного ВП $K_X(0) \geq K_X(\tau)$. Зобразити типовий графік $K_X(\tau)$.
2. Дати визначення функції кореляції ВП $K_X(\tau)$. Показати, що $K_X(\tau)$ для стаціонарного ергодичного ВП – парна функція. Зобразити типовий графік $K_X(\tau)$.
3. Дати визначення спектральної густини потужності ВП. Вивести формулу обчислення спектральної густини потужності ергодичного ВП на виході лінійного електричного кола. Вихідні дані: спектральна густини потужності на вході кола й АЧХ кола.
4. Дати визначення функції кореляції СП $K_X(\tau)$. Вивести формулу обчислення функції кореляції ергодичного ВП на виході лінійного електричного кола. Вихідні дані: спектральна густини потужності ВП на вході кола й АЧХ кола.
5. Дати визначення й вивести формулу для обчислення шумової смуги лінійного електричного кола по його АЧХ.
6. Вивести формулу для обчислення густини ймовірності ергодичного ВП на виході нелінійного електричного кола. Вихідні дані: густина ймовірності ВП на вході кола й характеристика нелінійного кола.
7. Вивести формулу для обчислення функції розподілу ймовірностей ергодичного СП на виході нелінійного електричного кола. Вихідні дані: густина ймовірності ВП на вході кола й характеристика нелінійного кола.
8. Вивести формулу для обчислення мінімальної й максимальної віддалей між сигналами цифрової модуляції за середньою потужністю модульованого сигналу й швидкістю

двійкового цифрового сигналу. Методи модуляції АМ-2, ФМ-2, ЧМ-2, ММЗ, АМ-4, ЧМ-4, ФМ-4, АФМ-4, ФМ-8.

9. Дати визначення модуляції мінімального зсуву (ММЗ) і вивести формулу для обчислення мінімального рознесення частот між елементарними сигналами ММЗ.

10. Пояснити, що таке міжсимвольна інтерференція (МСІ) і чому вона виникає. Вивести формулу для обчислення частоти Найквіста спектра, що забезпечує відсутність МСІ. Пояснити, чому при спектрі Найквіста відсутня МСІ.

2. Схемні

1. Привести структурну або функціональну схему коррелометра для вимірів функції кореляції ВП (або взаємної кореляції двох ВП) і пояснити принцип його роботи.

2. Дати математичний опис і привести структурну або функціональну схему формування сигналу аналогової модуляції, пояснити принцип роботи схеми. Методи модуляції – АМ, БМ, ОМ, КАМ, ЧМ, ФМ.

3. Привести сигнальне сузір'я й структурну (або функціональну) схему формування сигналу цифрової модуляції, пояснити принцип роботи схеми (фільтрація обов'язкова). Методи модуляції – АМ-2, ФМ-2, ЧМ-2, АМ-4, ЧМ-4, ФМ-4, АФМ-4, ФМ-8, КАМ-16.

За. Задачі (блок 1 – Математичний опис випадкових сигналів)

1. Знайти ймовірність того, що значення випадкової величини (ВВ) (або миттєве значення випадкового процесу (ВП)), перевищить задане значення x_1 , В (або не перевищить, або прийме значення в інтервалі від x_1 до x_2). Закон розподілу ВВ (ВП) і його параметри взяти із особистого ІЗ 1.1.

2. Задано функцію кореляції $K_X(\tau)$ ергодичного випадкового процесу. Знайти спектральну густину потужності $G(f)$ цього процесу. Зобразити графік $G(f)$.

3. За заданою спектральною густиною потужності $G(f)$ ергодичного випадкового процесу визначити функцію кореляції процесу $K_X(\tau)$. Зобразити графік $K_X(\tau)$.

4. За спектральною густиною потужності ергодичного випадкового процесу $G_{вх}(f)$ на вході лінійного електричного кола із заданої АЧХ (взяти із власного З 1.1) знайти спектральну густину потужності на виході кола й зобразити її графік.

Зб. Задачі (блок 2 -- Сигнали аналогових модуляцій)

1. Задано параметри сигналу аналогової модуляції (АМ, БМ, ОМ, ЧМ, ФМ): амплітуда й частота гармонічного переносника $u_{пер}(t)$, параметри модулюючого сигналу $b(t)$ (телефонний сигнал, сигнал звукового мовлення, гармонічне коливання). Необхідно:

- побудувати графік спектра модульованого сигналу;

- визначити максимальну й мінімальну частоти в спектрі модульованого сигналу, необхідну смугу пропускання каналу зв'язку для передавання цього сигналу.

2. Первинний сигнал $b(t)$ із заданими параметрами може передаватися сигналом імпульсної модуляції (АІМ, ШІМ, ШІМ-АМ тощо). Вибрати параметри імпульсного переносника й визначити необхідну смугу пропускання каналу зв'язку для передавання модульованого сигналу.

Зв. Задачі (блок 3 – Сигнали цифрових модуляцій)

1. Задано параметри сигналу цифрової модуляції: вид модуляції, середня потужність сигналу, швидкість вхідного двійкового сигналу R . Зобразити сигнальне сузір'я й визначити мінімальну й максимальну віддалі між сигналами. Методи модуляції – АМ-2, ФМ-2, ЧМ-2, АМ-4, ЧМ-4, ФМ-4, АФМ-4, ФМ-8.

2. Задано, що первинний двійковий цифровий сигнал $b(t)$ зі швидкістю R передається каналом зв'язку сигналом цифрової модуляції (ЦМ). Визначити необхідну смугу пропускання каналу зв'язку для передавання сигналу ЦМ. Методи модуляції – АМ-2, ФМ-2, ЧМ-2, АМ-4, ЧМ-4, ФМ-4, АФМ-4, ФМ-8, КАМ-16. Відповідь пояснити.

3. Закодувати лінійним кодом ЧПІ (АМІ) або КВГ-3 (HDB-3) (формат NRZ) задану послідовність двійкових символів. Пояснити призначення й особливості заданого коду.

2. Індивідуальні завдання до модуля 1

Індивідуальне завдання 1.1

на тему “Опис і розрахунки характеристик випадкових сигналів”

Вихідні дані

1. Випадковий сигнал $X(t)$ заданий розподілом імовірностей $p(x)$ і $F(x)$, вид розподілу вибирається за варіантом з табл. 1, і дисперсією $D\{X(t)\} = 0,1(n+m)$, B^2 , де m – передостання цифра й n – остання цифра номера залікової книжки. Математичне сподівання $M\{X(t)\}$ сигналів з нормальним і рівномірним розподілом імовірностей вибирається довільним.

2. Білий шум зі спектральною густиною потужності $N_0 = 10^{-7}$ $B^2/Гц$ подається на вхід лінійного електричного кола (фільтр) з АЧХ, заданою в табл. 1.

Таблиця 1 – Вихідні дані до ІЗ 1.1

№ вар. n	Квадрат АЧХ лінійного кола (фільтра) $H^2(f)$		Розподіл імовірностей
	Математичний вираз	Параметр α , 1/Гц	
0 і 1	$1/[1 + (\alpha f)^2]^2$	10^{-2}	Нормальний (гауссів)
2 і 3	$\exp[-(\alpha f)^2]$	$4 \cdot 10^{-2}$	Релея
4 і 5	$1/[1 + (\alpha f)^2]$	10^{-3}	Рівномірний
6 і 7	$1/[1 + (\alpha f)^4]$	$4 \cdot 10^{-3}$	Арксинуса
8 і 9	$1/[1 + (\alpha f)^6]$	10^{-4}	Односторонній експоненційний

Для виконання індивідуального завдання 1.1 варто скористатися літературою [1, 3.6], [2, 2.2 - 2.4], [3, 2.5 - 2.7], [4, ЛР 1.2, ЛР 1.6], [5] і конспектом лекцій.

Індивідуальне завдання 1.2

на тему “Опис і розрахунки характеристик сигналів цифрових модуляцій”

Вихідні дані:

- модулюючий сигнал – послідовність двійкових рівноймовірних символів;
- методи цифрової модуляції вибираються з табл. 2;
- швидкість цифрового сигналу $R = 100(1+m)$, біт/с, де m – передостання цифра номера залікової книжки;
- середня потужність модульованих сигналів $P_s = 100(1+n) \cdot 10^{-3}$, B^2 , де n – остання цифра номера залікової книжки.

Необхідно:

1. Привести конкретні вихідні дані заданого варіанту.
2. Зобразити на одному рисунку часові діаграми:
  - а) реалізації цифрового модулюючого сигналу (10 двійкових символів – кодові комбінації перших букв Вашого прізвища в коді МТК-2);
  - б) модульованого сигналу для одного із заданих методів цифрової модуляції; прийняти, що обвідна радіоімпульсів прямокутна.
3. Побудувати сигнальні сузір'я; привести модуляційний код.
4. Записати аналітичні вирази модульованих сигналів.
5. Обчислити для заданих методів модуляції:
  - а) мінімальну й максимальну віддалі між елементарними сигналами;
  - б) смуги пропускання каналу зв'язку, необхідні для передавання заданих модульованих сигналів (із вказівкою коефіцієнтів ската спектра).
6. Зобразити структурну або функціональну схему модулятора для одного із заданих методів цифрової модуляції й пояснити принцип його роботи.
7. У висновках до виконаного завдання вказати переваги заданого Вам методу багатопозиційної модуляції в порівнянні із двійковим методом.

Таблиця 2 – Вихідні дані до ІЗ 1.2

№ вар. <i>n</i>	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Метод модул.	АМ-2, ФМ-4	АМ-2, ФМ-8	ММЗ, АМ-4	ММЗ, ФМ-4	ММЗ, ФМ-8	ММЗ, АФМ-4	ФМ-2, АМ-4	ФМ-2, ФМ-4	ФМ-2, ФМ-8	ФМ-2, АФМ-4

Для виконання індивідуального завдання 2.2 варто скористатися літературою [1, 3.5, 6.9], [4, ЛР 1.5] і конспектом лекцій.

При оформленні виконаного завдання (ІЗ 1.1 і ІЗ 1.2) необхідно обов'язково вказувати, з якого літературного джерела взята конкретна інформація для виконання кожного пункту завдання (вказувати номер джерела за списком, номери підрозділів або сторінок).

3. Довідковий матеріал до вивчення модуля 1

3.1. Математичний опис випадкових величин і випадкових процесів

Для математичного опису випадкової величини (ВВ) X використовуються такі статистичні характеристики.

1. Функція розподілу ймовірностей

$$F(x) = P\{X \leq x\}. \quad (3.1)$$

2. Густина ймовірності

$$p(x) = dF(x)/dx. \quad (3.2)$$

3. Математичне сподівання

$$M\{X\} = \int_{-\infty}^{\infty} x p(x) dx = \sum_{i=1}^n x_i P(x_i), \quad (3.3)$$

де $p(x)$ – густина ймовірності неперервної ВВ; $P(x_i)$ – ймовірність значення x_i дискретної ВВ.

4. Дисперсія розраховується як математичне сподівання квадрата відхилень випадкової величини від свого математичного сподівання

$$D\{X\} = M\{[X - M\{X\}]^2\} = M\{X^2\} - M^2\{X\}. \quad (3.4)$$

Таблиця 3 – Властивості функцій $F(x)$ і $p(x)$

	$p(x)$	$F(x)$
1	$P\{x < X(t) \leq x + dx\} = p(x)dx$	$F(x) = P\{X(t) \leq x\}$
2	$P\{x_1 < X(t) \leq x_2\} = \int_{x_1}^{x_2} p(x)dx$	$P\{x_1 < X(t) \leq x_2\} = F(x_2) - F(x_1)$
3	$\int_{-\infty}^{\infty} p(x)dx = 1$	$F(\infty) = 1; \quad F(-\infty) = 0$
4	$p(x) \geq 0$	$F(x_2) \geq F(x_1) \quad \text{при} \quad x_2 > x_1$
5	$p(x) = \frac{dF(x)}{dx}$	$F(x) = \int_{-\infty}^x p(x)dx$

Стационарний випадковий процес $X(t)$ (ВП) також описується математичним сподіванням (3.3) і дисперсією (3.4). У довільний фіксований момент часу ВП описується функцією розподілу ймовірностей (3.1) і густиною ймовірності (3.2). Крім цих характеристик для опису ВП використовуються: функція кореляції $K_X(\tau)$ і спектральна густина потужності $G_X(f)$.

Функція кореляції $K_X(\tau)$ є мірою взаємозв'язку між значеннями випадкового процесу в моменти часу t і $t + \tau$. Для ергодичних випадкових процесів $K_X(\tau)$ визначається усередненням за часом добутку значень k -ї реалізації ВП $x_k(t)$ і $x_k(t + \tau)$:

$$K_X(\tau) = \int_0^{T_{\text{сп}}} x_k(t)x_k(t + \tau) dt, \quad (3.5)$$

де $T_{\text{сп}}$ – час спостереження (або тривалість) реалізації випадкового процесу $X(t)$. Одиниця виміру $K_X(\tau)$ збігається з одиницею виміру потужності.

Спектральна густина потужності $G_X(f)$ характеризує розподіл потужності випадкового процесу по частоті й на будь-якій частоті f визначається як відношення

$$G_X(f) = \lim_{\Delta f \rightarrow 0} \frac{\Delta P}{\Delta f}, \quad (3.6)$$

де ΔP – потужність випадкового процесу, що зосереджена в смузі частот Δf навколо частоти f . Одиниця виміру – $\text{В}^2/\text{Гц}$.

Відповідно до теореми Хінчина-Вінера функція кореляції $K_X(\tau)$ і спектральна густина потужності $G_X(f)$ ергодичного випадкового процесу зв'язані між собою парою перетворень Фур'є, які записуються

$$K_X(\tau) = 2 \int_0^{\infty} G_X(f) \cos 2\pi f \tau df; \quad G_X(f) = 2 \int_0^{\infty} K_X(\tau) \cos 2\pi f \tau d\tau. \quad (3.7)$$

3.2. Найпоширеніші розподіли ймовірностей

Гауссів (нормальний) розподіл

Густина ймовірності ВВ X або ВП $X(t)$ описується формулою

$$p(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} \exp\left[-\frac{(x-m)^2}{2\sigma^2}\right], \quad (3.8)$$

у яку входять два числових параметри m і σ^2 , що мають сенс математичного сподівання й дисперсії:

$$m = M\{X\}; \quad \sigma^2 = D\{X\}.$$

Графік густини ймовірності $p(x)$ являє собою дзвіноподібну криву з одним максимумом у точці $x = m$. На графіку привертає увагу те, що зі зменшенням σ крива усе більше локалізується навколо точки $x = m$. У флуктуаційного шуму $M\{X\} = 0$.

Функція розподілу ймовірностей ВВ X або ВП $X(t)$ описується формулою

$$F(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} \int_{-\infty}^x \exp\left[-\frac{(x-m)^2}{2\sigma^2}\right] dx. \quad (3.9)$$

Функцію $F(x)$ представляють через інтеграл імовірностей однієї з форм:

$$F(x) = \frac{1}{2} \left[1 + \Phi\left(\frac{x-m}{\sigma}\right) \right]; \quad F(x) = 0,5 + \Phi_0\left(\frac{x-m}{\sigma}\right); \quad F(x) = 1 - Q\left(\frac{x-m}{\sigma}\right), \quad (3.10)$$

де $\Phi(z) = \frac{2}{\sqrt{2\pi}} \int_0^z \exp\left(-\frac{t^2}{2}\right) dt$; $\Phi_0(z) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_0^z \exp\left(-\frac{t^2}{2}\right) dt$; $Q(z) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_z^{\infty} \exp\left(-\frac{t^2}{2}\right) dt$

– форми запису інтегралів імовірностей.

Для спрощення розрахунків з похибкою не гіршою 3–5% використовують апроксимуючі функції

$$\begin{aligned}\Phi(z) &\cong 1 - 1,3 \exp[-0,44(z + 0,75)^2] \text{ при } z > 0; \\ \Phi(z) &= -\Phi(|z|) \text{ при } z < 0, \quad \Phi(0) = 0, \quad \Phi(\infty) = 1; \\ \Phi_0(z) &\cong 0,5 - 0,65 \exp[-0,44(z + 0,75)^2] \text{ при } z > 0; \\ \Phi_0(z) &= -\Phi_0(|z|) \text{ при } z < 0, \quad \Phi_0(0) = 0, \quad \Phi_0(\infty) = 0,5; \\ Q(z) &\cong 0,65 \exp[-0,44(z + 0,75)^2] \text{ при } z > 0; \\ Q(z) &= 1 - Q(|z|) \text{ при } z < 0, \quad Q(0) = 0,5, \quad Q(\infty) = 0.\end{aligned}$$

Розподіл Релея

Густина імовірності описується виразом

$$p(x) = \begin{cases} \frac{x}{\sigma_x^2} \exp[-x^2 / (2\sigma_x^2)] & \text{при } x \leq 0, \\ 0 & \text{при } x < 0. \end{cases} \quad (3.11)$$

Функція розподілу ймовірностей

$$F(x) = \begin{cases} 1 - \exp[-x^2 / (2\sigma_x^2)] & \text{при } x \leq 0, \\ 0, & \text{при } x < 0. \end{cases} \quad (3.12)$$

Математичне сподівання $M\{X\}$ і дисперсія $D\{X\}$ визначаються:

$$M\{X\} = \sqrt{\pi/2} \sigma_x = 1,253 \sigma_x; \quad D\{X\} = (2 - \pi/2) \sigma_x^2. \quad (3.13)$$

Розподіл «арксинус»

Це розподіл імовірностей гармонічного коливання $X(t) = A \cos(2\pi f t + \varphi)$, де A і f – постійні величини, а φ – випадкова величина. Густина ймовірності й функція розподілу описуються виразами:

$$p(x) = \begin{cases} \frac{1}{\pi \sqrt{A^2 - x^2}}, & \text{при } |x| \leq A, \\ 0, & \text{при } |x| > A; \end{cases} \quad (3.14)$$

$$F(x) = \begin{cases} 0,5 + \frac{1}{\pi} \arcsin \frac{x}{A}, & \text{при } |x| \leq A, \\ 0, & \text{при } |x| > A. \end{cases} \quad (3.15)$$

Середнє значення (математичне сподівання) гармонічного коливання дорівнює нулю, а середньоквадратичне відхилення – $A/\sqrt{2}$.

Рівномірний розподіл

Цей розподіл записується так:

$$p(x) = \begin{cases} \frac{1}{x_{\max} - x_{\min}}, & \text{при } x_{\min} < x \leq x_{\max}, \\ 0, & \text{при } x \leq x_{\min}, \quad x > x_{\max}; \end{cases} \quad (3.16)$$

$$F(x) = \begin{cases} \frac{x - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, & \text{при } x_{\min} < x \leq x_{\max}, \\ 0, & \text{при } x \leq x_{\min} \text{ и } 1, \text{ при } x > x_{\max}; \end{cases} \quad (3.17)$$

де $x_{\min}$ і $x_{\max}$ – межі інтервалу, на якому ВВ приймає значення.

Середнє значення ВВ із рівномірним розподілом дорівнює $(x_{\min} + x_{\max})/2$, а дисперсія – $D\{X\} = (x_{\max} - x_{\min})^2 / 12$.

Експоненційний односторонній розподіл

Такий розподіл має квадрат ВВ із розподілом імовірностей Релея. Цей розподіл записується так:

$$p(x) = \begin{cases} \lambda e^{-\lambda x} & \text{при } x \geq 0, \\ 0 & \text{при } x \leq 0; \end{cases} \quad (3.18)$$

$$F(x) = \begin{cases} 1 - e^{-\lambda x} & \text{при } x \geq 0, \\ 0 & \text{при } x < 0. \end{cases} \quad (3.19)$$

Математичне сподівання $M\{X\}$ і дисперсія $D\{X\}$ дорівнюють:

$$M\{X\} = 1/\lambda, \quad D\{X\} = 1/\lambda^2. \quad (3.20)$$

3.3. Модульовані сигнали

Таблиця 4 - Математичний опис сигналів аналогової модуляції

Метод модуляції	Математичний опис сигналу $s(t)$
Амплітудна	$s(t) = A_0 (1 + 0,8 b(t)) \cos 2\pi f_0 t$
Балансова	$s(t) = A_0 b(t) \cos 2\pi f_0 t$
Односмугова	$s(t) = A_0 b(t) \cos 2\pi f_0 t + A_0 \tilde{b}(t) \sin 2\pi f_0 t$
Частотна	$s(t) = A_0 \cos (2\pi f_0 t + 2\pi \Delta f_d \int b(t) dt)$
Фазова	$s(t) = A_0 \cos (2\pi f_0 t + \Delta \phi_d b(t))$

Пояснення: $b(t)$ – модулюючий сигнал; $\tilde{b}(t)$ – перетворення Гільберта сигналу $b(t)$

Таблиця 5 – Ширина спектра сигналів аналогових і імпульсних модуляцій

Метод модуляції	Ширина спектра	Метод модуляції	Ширина спектра
АМ	$2F_{\max}$	АІМ	$\approx 1/T_i$
БМ	$2F_{\max}$	ШІМ	$\approx 1/T_i$
ОМ	$F_{\max}$	ЧІМ	$\approx 1/T_i$
ЧМ	$2F_{\max}(m_{\text{ЧМ}} + 1)$	ФІМ	$\approx 1/T_i$
ФМ	$2F_{\max}(m_{\text{ФМ}} + 1)$		

Пояснення: $F_{\max}$ – максимальна частота спектра модулюючого сигналу; m – індекс модуляції ЧМ і ФМ сигналів відповідно; T_i – тривалість імпульсу переносника.

Таблиця 6 – Основні характеристики первинних сигналів

Вид сигналу	$F_{\min}$, Гц	$F_{\max}$, Гц	$\rho_{с-з}$, дБ	K_A
Розмовний Радіомовлення:	300	3400	26	5
Першого класу	50	10^4	48	8
Вищого класу	30	$1,5 \cdot 10^4$	56	8
Факсимільний напівтоновий	0	1405	35	1,67
Телевізійний (сигнал яскравості)	50	$6 \cdot 10^6$	48	1,71

Пояснення: $\rho_{с-з}$ – відношення сигнал-завада, за якого забезпечується якісне відтворення первинного сигналу; K_A – коефіцієнт амплітуди первинного сигналу

Ширина спектра сигналів цифрових модуляцій ΔF_s обчислюється за формулами: сигналів АМ-М, ФМ-М, АФМ-М, КАМ-М

$$\Delta F_s = \frac{R(1 + \alpha)}{\log_2 M}, \quad (3.21)$$

сигналів ЧМ-М

$$\Delta F_s = \frac{R(1 + \alpha)}{\log_2 M} + (M - 1)\Delta f, \quad (3.22)$$

де R – швидкість модулюючого цифрового сигналу, біт/с; M – кількість рівнів модульованого сигналу; α – коефіцієнт ската спектра модульованого сигналу, $0 \leq \alpha \leq 1$; Δf – рознесення частот; ширина спектра сигналу ММС $\Delta F_s = 1,5 \cdot R$.

Таблиця 7 - Віддалі між сигналами цифрових модуляцій

Но- мер	Метод модуляції	Розмірність простору сигналів	Віддаль між сигналами	
			Мінімальна, $d_{\min}$	Максимальна, $d_{\max}$
1	АМ-2	Одномірний	$\sqrt{2E_b}$	$d_{\max} = d_{\min}$
2	АМ-4	Одномірний	$\sqrt{0,8E_b}$	$d_{\max} = 3d_{\min}$
3	ЧМ-2	Двовимірний	$\sqrt{2E_b}$	$d_{\max} = d_{\min}$
4	ЧМ-4	Чотиривимірний	$2\sqrt{E_b}$	$d_{\max} = d_{\min}$
5	ФМ-2	Одномірний	$2\sqrt{E_b}$	$d_{\max} = d_{\min}$
6	ФМ-4	Двовимірний	$2\sqrt{E_b}$	$d_{\max} = \sqrt{2} d_{\min}$
7	ФМ-8	Двовимірний	$\sqrt{1,76E_b}$	$\sqrt{12E_b}$

Пояснення: E_b – середнє значення енергії сигналу, що витрачається на передавання одного біта; $E_b = P_s T_b$; P_s – середня потужність сигналу; T_b – тривалість біта.

3.4. Коди ліній у цифрових системах передавання

1 Формати кодів. Формат коду – це подання символів коду 1 і 0 певними електричними імпульсними низькочастотними сигналами. Застосовувані нині в телекомунікаціях формати кодів надані в табл. 8.

2 Коди ліній

Ці коди використовуються для полегшення роботи й підвищення точності роботи систем тактової синхронізації шляхом збільшення кількості границь (переходів) між кодовими символами 1 і 0 . Приклади деяких кодів ліній наведені нижче.

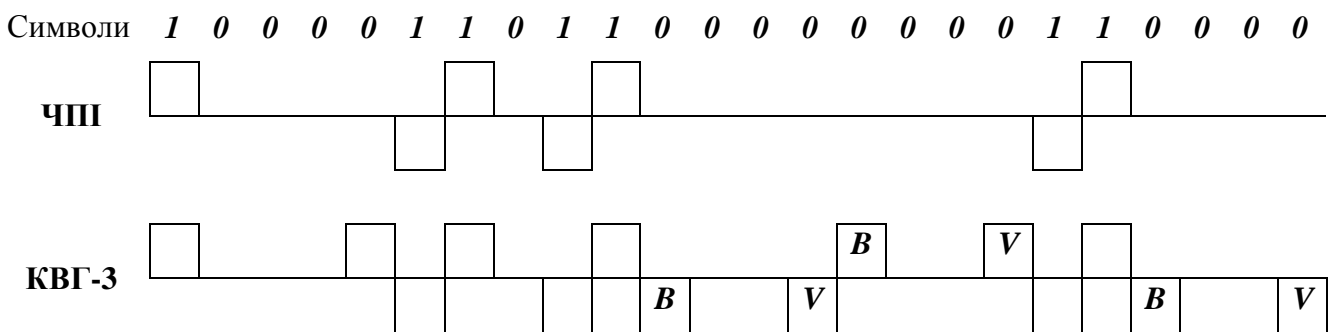
Код ЧПІ (чергування полярності імпульсів) (англ. **АМІ** – Alternate Mark Inversion) є *квасітріюковим* кодом. Кодування кодом ЧПІ виконується за наступним *правилом*: усякий раз, коли символ **1** надходить на вхід кодера, на його виході з'являється імпульс додатної або від'ємної полярності, але із протилежною полярністю відносно полярності попереднього імпульсу. Якщо ж вхідний символ **0**, рівень на виході кодера залишається рівним нулю.

Код КВГ-3 (код високої густини) (англ. **НДВ-3** – High Density Bipolar) є *модифікацією коду ЧПІ* (теж є *квасітріюковим* кодом), але забезпечує у послідовності на виході кодера не більше **трьох** нулів підряд. Кодування цим кодом виконується за *наступними правилами*.

1. Якщо у послідовності на вході кодера зустрічається підряд **чотири** символи **0**, то вони замінюються кодовою послідовністю **000V** або **B00V** (**B**, **V** – це символи **1**). Символ **V** (*Violation* – порушення) позначає імпульс, що порушує правило кодування ЧПІ, тобто, його полярність збігається з полярністю попереднього імпульсу. Символ **B** (*Balancing pulse* – балансовий імпульс) не порушує правило кодування ЧПІ й вводиться для того, щоб код КВГ-3 був балансним, тобто, щоб кількості імпульсів додатної та від'ємної полярностей були однаковими.

2. Вибір однієї із цих двох «заготовок» (**000V** або **B00V**) такий:

- якщо після останньої заміни поступила непарна кількість **1**, то вибирається послідовність **000V**;
- якщо після останньої заміни поступила парна кількість **1**, то вибирається послідовність **B00V**.

Рисунок 1 – Коды ліній ЧПІ й КВГ-3

Таблиця 8 - Формати кодів

Но- мер	Символи		Назва формату	Особливості спектра лінійного сигналу
	1	0		
1			Однополярний	Спектр сигналу цього формату зосереджений у смузі частот $0 \leq f \leq 1/T_c$ і має постійну складову
2			Двополярний БПН – Без Повернення до Нуля (англ. NRZ – Non Return to Zero)	Спектр сигналу цього формату зосереджений у смузі частот $0 < f \leq 1/T_c$, але не має постійної складової
3			Двополярний ПН – з Поверненням до Нуля (англ. RZ – Return to Zero)	Спектр сигналу цього формату зосереджений у смузі частот $0 < f \leq 2/T_c$, тобто він розширюється у двічі
4			Біімпульсний Сигнал цього формату називають також “Манчестер-2”	Спектр сигналу цього формату максимальний на частоті $f_0 = 1/T_c$ й не має постійної складової

Пояснення: T_c – тривалість двійкових символів **1** і **0** (тривалість тактового інтервалу); жирними точками показані границі тактових інтервалів